

ارتباط سنجی اعتماد زنان روستایی به پروژه منارید و مشارکت آنان در پروژه‌های آتی توانمندسازی؛ تجربه‌ای از شهرستان کرمانشاه

چکیده

تجربه قبلی از برنامه‌های توسعه‌ای و اعتمادسازی آن‌ها، همواره نقشی تعیین‌کننده در مشارکت مردم محلی در برنامه‌های آتی توسعه روستایی دارد. این در حالی است که برنامه‌ریزان و سیاستگذاران حوزه توسعه روستایی در اغلب موارد از چنین تجربیاتی غفلت نموده و به اجرای برنامه‌های توسعه‌ای در مناطق با تجربه منفی می‌پردازند. از این رو پژوهش حاضر قصد دارد به بررسی فرضیه ارتباط معنادار اعتماد زنان روستایی شهرستان کرمانشاه به پروژه منارید و مشارکت آنان در پروژه‌های آتی توانمندسازی بپردازد. برای این منظور، از روش توصیفی پیمایشی هم بستگی استفاده شد و با استفاده از پرسشنامه محقق ساخته به گردآوری اطلاعات پرداخته شد. جامعه مورد مطالعه زنان مشارکت‌کننده در پروژه منارید بودند $N=270$ که تعداد 160 نفر آن‌ها با استفاده از نمونه‌گیری تصادفی ساده مورد مطالعه قرار گرفتند. در این پژوهش برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از ضریب رگرسیون خطی ساده به کمک نرم افزار آماری SPSS استفاده شد. بر طبق یافته‌ها، پروژه منارید توانسته است اعتماد متوسط به بالایی را در زنان روستایی ایجاد کند. بر اساس نتایج، زنان مشارکت‌کننده در حد زیادی نیز تمایل به مشارکت در پروژه‌های آتی توانمندسازی روستاییان دارند. نتایج حاصل از همبستگی پیرسون بین دو متغیر اعتماد و مشارکت بیانگر آن است که دو متغیر دارای همبستگی مثبت و معناداری هستند و 54 درصد از تغییرات متغیر وابسته‌ی مشارکت در پروژه‌های آتی توانمندسازی روستاییان توسط اعتماد به پروژه منارید تبیین می‌شود. در پایان پیشنهادهایی برای برنامه‌ریزان و مسئولان ارائه شد.

واژه‌های کلیدی: اعتمادسازی، مشارکت زنان، پروژه‌های آتی توانمندسازی، منارید.

مقدمه

عملکرد پروژه‌های های قبلی همواره نقشی تعیین کننده در اجرای پروژه‌های بعدی در مناطق روستایی و شهری دارد. بر اساس منابع موجود (عنابتانی و همکاران، ۱۳۹۱ و سفیدی و همکاران، ۱۳۹۸) اگر پروژه‌ای با تجربه‌ی منفی برای مشارکت کننده همراه باشد می‌تواند مانع شکل‌گیری اعتماد و در نهایت مشارکت وی در پروژه‌های آتی شود. از این رو اعتماد، پایه عاطفی و اساسی مشارکت (موسوی و همکاران، ۱۳۹۳) و یکی از مهم‌ترین مولفه‌های سرمایه اجتماعی می‌باشد (Nooteboom, ۲۰۰۷, Dugupta, ۲۰۰۹).

امروزه بیشترین توافق در این زمینه وجود دارد که اعتماد مولفه‌ای ضروری در همه انواع روابط اجتماعی است. از این رو اعتماد را می‌توان یکی از عناصر مهم و حیاتی در امر مشارکت تلقی کرد (علیپور و همکاران، ۱۳۸۸). اعتماد و مشارکت مردم در برنامه‌های توسعه به‌عنوان پیش شرط عمده و کلیدی برای موجودیت هر جامعه علی‌الخصوص جامعه روستائیان محسوب می‌شود (ازکیا و حسنی‌راد، ۱۳۸۸ و طالب و همکاران، ۱۳۹۱). هر جا که سطح اعتماد اجتماعی بالا باشد مشارکت و همیاری مردم در عرصه‌های اجتماعی بیشتر است (فتوحی، ۱۳۹۱). اعتماد در واقع به معنی اطمینان به انتخاب و تصمیم افراد دیگر (Li & Betts, ۲۰۰۳) باشد. در واقع اعتماد یکی از مهم‌ترین عوامل برای پیش بینی رفتار می‌باشد (Aljazzaf et al, ۲۰۱۰). به‌طور کلی اعتماد راهبردی است که افراد را قادر می‌سازد تا خود را با محیط اجتماعی وفق دهند و بدین وسیله از فرصت‌های فزاینده سود ببرند و برای تمامی روابط و سیستم‌های اجتماعی ضروری است چون سبب کاهش نافرمانی و رسیدن به اهداف را تسهیل می‌کند و بی- اعتمادی موجب جدایی اعضای جامعه از هم می‌شود و فرصت‌های مربوط به تعاون و همکاری را نیز از بین می‌برد (قربانی و همکاران، ۱۳۹۴). این در حالی است که بسیاری از برنامه‌های توسعه‌ای به مخدوش شدن این عنصر مهم اجتماعی منجر شده و مشارکت مردم را در برنامه‌های آتی توسعه روستایی را کمرنگ می‌نمایند. توجه به موضوع مشارکت از این جهت حائز اهمیت است که تجربه اجرای برنامه‌های توسعه در کشورهای در حال توسعه نشان داده است که با نادیده گرفتن مشارکت نتوانسته‌اند در عمل به اهداف خود دست یابند (سفیری و تمیز، ۱۳۹۰). قربانی و همکاران (۱۳۹۴) معتقد است که اعتماد و مشارکت دو عنصر مهم برای اجرای مدیریت مشارکتی می‌باشد. از این رو پژوهش حاضر درصدد است که به بررسی میدانی رابطه اعتماد زنان روستایی به پروژه منارید و مشارکت آنان در برنامه‌های آتی توانمندسازی بپردازد.

توجه به زنان و نقش آنان در برنامه‌های توسعه‌ای از اهمیتی دو چندان برخوردار است. امروزه "رهیافت زن و توسعه" ^۱ به- عنوان یک راهبرد اساسی مطرح است و بر نقش و مشارکت زنان در برنامه‌های توسعه‌ای تاکید فراوان دارد (Upali, ۲۰۱۰). این در حالی است که بر پایه شواهد گوناگون مشارکت زنان در برنامه‌های توسعه‌ای همواره با دو مانع داخلی و بیرونی رو به رو بوده است، اول آن‌که کانون توجه برنامه‌ریزان روستایی بیشتر به مردان روستایی بوده است و زنان روستایی کمتر مورد توجه قرار گرفته است و این مسئله اثرات زیان‌باری را به وجود آورده است (فتوتی و همکاران، ۱۳۹۲). دوم آن‌که موانع بسیاری همچون نگرش‌ها و باورهای منفی در جوامع روستایی و ... همواره مانع از مشارکت زنان (Shokati Amghani et al, ۲۰۱۳) در امور مختلف روستا از جمله پروژه‌های توسعه‌ای بوده است. فتوتی و همکاران (۱۳۹۲) معتقدند مشارکت زنان همراه با مردان سبب می-

---

^۱ - Gender and Development (GAD)

شود تا روحیه خودباوری، اعتماد به نفس و مسئولیت‌پذیری در آنان تقویت شود و هنگام رویارویی با مشکلات گامی در جهت رفع مشکلات و معضلات بردارند و همواره به‌خود متکی باشند.

یکی از پروژه‌های توسعه‌ای است که طی چند دهه گذشته به زنان توجه ویژه ای داشته است، پروژه بین‌المللی توسعه جامع خاورمیانه و شمال آفریقا (منارید)^۱ می‌باشد. این پروژه در هفت کشور اردن، الجزایر، ایران، تونس، مراکش، مصر و یمن اجرا شده است. در ایران پروژه منارید با مشارکت صندوق تسهیلات محیط زیست جهانی (GEF) و دفتر برنامه توسعه ملل متحد (UNDP) و سازمان جنگل‌ها و مراتع و آبخیزداری کشور به عنوان نماینده دولت از شهریور ۱۳۹۰ آغاز شده است (باقری فهرجی و همکاران، ۱۳۹۷). بررسی‌ها نشان می‌دهد این پروژه از سال ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۵ با هدف توانمندسازی زنان و مشارکت آنان در برنامه‌های توسعه ای در استان کرمانشاه به اجرا درآمده است (فولادیان و همکاران، ۱۳۹۵). هدف نهایی این پروژه، توسعه مدیریت یکپارچه منابع طبیعی تجدید شونده با توجه به سازگاری با شرایط اقلیمی و منافع محیط زیست جهانی است. هم‌چنین، پروژه در پی آن است که از ظرفیت زیست بوم‌ها در جهت تامین معاش مردم محلی حفاظت نماید (باقری فهرجی و همکاران، ۱۳۹۷). همان‌گونه که قبلاً بدان اشاره شد، یکی از مهم‌ترین مخاطبان این پروژه زنان روستایی بودند. نوآوری پژوهش حاضر نسبت به سایر پژوهش‌ها این است که در زمینه اعتماد و مشارکت تا به حال تحقیقات چندانی صورت نگرفته است تحقیقات گذشته معمولاً ابعاد سرمایه اجتماعی را به صورت کلی بررسی نموده‌اند؛ درحالی‌که این پژوهش منحصر دو متغیر خاص از سرمایه اجتماعی را در نظر گرفته است. به‌علاوه، تاکنون هیچ‌گونه پژوهشی در زمینه توسعه نواحی روستایی و خصوصاً زنان و به ویژه پروژه منارید انجام نشده است. این مطالعه اولین مطالعه در نوع خود در منطقه مورد مطالعه است و امیدواریم به دانش محدود در مورد ادبیات سرمایه اجتماعی در کشور به طور کلی و به طور خاص به برنامه‌ریزان روستایی این منطقه در جهت بهبود توسعه روستایی کمک کند.

معنا و مفهوم مشارکت

مشارکت دارای مفهومی غنی در علوم اجتماعی است، در اینجا برای درک مناسب‌تر فضای مفهوم مشارکت به برخی از تعاریف

آن اشاره می‌شود:

در لغت‌نامه دهخدا مشارکت به معنای «شرکت کردن» تعریف شده است. فرهنگ انگلیسی آکسفورد نیز مشارکت یا *participation* را به عنوان «عمل یا واقعیت شرکت کردن، بخشی از چیزی را داشتن یا تشکیل دادن» دانسته است (رهنا، ۱۳۷۷). بررسی‌ها نشان می‌دهد تعاریف متعددی از مشارکت اجتماعی ارائه شده است که هر کدام بر جنبه خاصی تاکید دارند. به عنوان مثال واندرسمن مشارکت را فرایندی می‌داند که اعضا در تصمیم‌گیری در نهاد، برنامه‌ها و تاثیرات این تصمیم‌گیری، شریک باشند (واندرسمن^۲، ۲۰۰۰). کردی (۱۳۸۵) نیز بر این باور است که مشارکت اجتماعی فرآیندی است مبتنی بر حضور آگاهانه و فعال فرد، به عنوان عضو جامعه، در صحنه‌های اجتماعی و ایفای نقش یا نقش‌های اجتماعی که به وی حصول می‌شود و در قالب رفتارهای فرهنگی، سیاسی و اقتصادی بروز می‌کند. ساروخانی و امیرپناهی (۱۳۸۵) به جنبه دیگری از مفهوم مشارکت اجتماعی اشاره می‌نمایند. به زعم آنان مشارکت اجتماعی، مشارکت داوطلبانه، آگاهانه و جمعی عاملان خصوصی در حوزه عمومی است، که از طریق

^۱ Middle East and North Africa Regions Program for Integrated Development
^۲ Wandersman

کنش‌های متقابل مستقیم و غیرمستقیم شهروندان در مقیاس وسیع با فعالیت‌های محلی، نهادهای جامعه مدنی، دولت و ... به منظور نفوذ تاثیرگذاری بر فرایند تصمیم‌گیری‌ها و یا تعقیب اهداف عمومی تحقق می‌یابد (ساروخانی و امیرپناهی، ۱۳۸۵).

همچنین مشارکت اجتماعی، شرکت در یک زمینه اجتماعی که در آن افراد به فعالیت‌های اجتماعی در تعدادی از شبکه‌های اجتماعی رسمی و غیر رسمی می‌پردازند، می‌باشد (سیگاگنانی و همکاران^۱، ۲۰۰۸). اسپنسر بیان می‌کند که جامعه به خود جامعه نمی‌شود مگر به مشارکت. از نظر او علت اصلی تحقق یک جامعه منسجم، وجود مشارکت اجتماعی است و مشارکت نهادی یعنی تثبیت و تحقق نهادهای مشارکتی و زمینه لازم برای ایجاد ارزش‌هایی چون تعاون، همیاری، مسئولیت‌پذیری، توجه به افکار و از همه مهمتر ایجاد حوزه‌های عمومی برای برون‌ریزی ذهنیت‌ها، ارزش‌ها، عقاید و تضارب اندیشه‌ها، دیدگاه‌ها و نظریات (تیموری، ۱۳۷۷). مجموع باید گفت اظهار نظرها و تعاریف ارائه شده در مورد مشارکت، بازتاب الگوی اعتقادی و نظری به کار گرفته شده است. تلقی مشارکت صرفاً به عنوان جزیی کمیت‌پذیر که می‌بایست در یک پروژه تزریق گردد، امکان‌پذیر نیست. مشارکت اساساً فرایندی کیفی است که اگر قرار است موثر باشد، تغییراتی بنیادین در اندیشه و عمل می‌طلبد (اوکلی و مارسدن، ۱۳۷۰).

مفهوم اعتماد اجتماعی

اعتماد اجتماعی، یکی از مهم‌ترین نیروهای ترکیبی در جامعه است. جامعه‌ای که از نعمت اعتماد اجتماعی برخوردار است و مردم آن دید مثبتی نسبت به یکدیگر دارند، نظم، هماهنگی و همبستگی بیشتری در آن حاکم است، از نظر اقتصادی کارآمدتر است، دموکراسی در آن بهتر جریان دارد، و افراد آن جامعه از سلامت روانی بهتری برخوردار خواهند شد. علاوه بر موارد مذکور، اعتماد، در افزایش رضایت از سطح زندگی و حتی افزایش امید به اعتماد بنیادین نگرشی نسبت به خود و دنیای اطراف است که بر رفتار و اعمال ما اثر می‌گذارد و این فکر را تقویت می‌کند که افراد و امور جهان قابل اعتمادند. این نوع نگرش روان‌شناختی است و در نظریات اریکسون ریشه دارد. اریکسون برای رشد انسان هشت مرحله قایل شده است. اولین مرحله رشد در نظر او، مرحله اعتماد در برابر بی‌اعتمادی است. در این مرحله، نوع رابطه با کودک می‌تواند اعتماد یا بی‌اعتمادی او را نسبت به محیط به وجود آورد که در دوره‌های بعدی زندگی ادامه پیدا می‌کند. اعتماد اجتماعی در زمینه‌ای فراتر از روابط چهره به چهره قرار می‌گیرد و در شبکه‌های موجود در سطح فرافردی جریان می‌یابد. بدین طریق، اعتماد به اشخاص جای خود را به مقوله‌های اجتماعی انتزاعی‌تر و گسترده‌تری می‌دهد که در سطحی وسیع‌تر از مرزهای خانوادگی، همسایگی و طایفه‌ای قرار می‌گیرند. حوزه تعامل و ارتباط در اعتماد اجتماعی از سطح روابط و تعامل درون گروهی به تعامل بین گروهی ارتقا می‌یابد (میرفردی و احمدی قارنایی، ۱۳۹۵). اعتماد اجتماعی عبارت است از تمایل فرد به قبول ریسک در یک موقعیت اجتماعی، که این تمایل مبتنی بر حس اطمینان به این نکته است که دیگران به گونه‌ای که انتظار می‌رود عمل نموده و شیوه‌ای حمایت‌کننده در پیش خواهند گرفت. «اعتماد انتظاری است که در یک اجتماع منظم، صادق و دارای رفتار تعاونی خود را نشان می‌دهد» (انجمن جامعه‌شناسی ایران، ۱۳۸۳).

اهمیت مشارکت زنان در توسعه روستایی

توسعه پایدار فرآیندی است که دارای ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی - اکولوژیکی است. این فرآیند از هر نظر برای جوامع شهری و روستایی به عنوان یک امر ضروری تلقی می‌شود. در بسیاری از کشورهای در حال توسعه، کشاورزی

^۱ Sicognani et al

برای توسعه پایدار روستایی حیاتی است و به عنوان ابزار اصلی برای کاهش فقر و تضمین اقتصادی شناخته شده است. رشد به این معنا، کاهش فقر در مناطق روستایی به طور قابل توجهی به توسعه کشاورزی پایدار بستگی دارد. با این حال، توسعه کشاورزی را نه صرفاً افزایش تولید، بلکه به معنای توسعه جامعه روستایی در گروه‌های مختلف از جمله زنان نیز باید در نظر گرفت. همانطور که فائو نیز بیان کرده است، مبارزه با فقر و خروج از این دور باطل بدون مشارکت و حمایت زنان ممکن نیست، دلیل آن این است که زنان روستایی در اقتصاد جامعه روستایی نقش محوری دارند. به خوبی شناخته شده است که زنان نیمی از تولید غذای جهان را تولید می‌کنند، در حالی که این درصد در بسیاری از کشورهای در حال توسعه بین ۶۰ تا ۸۰ درصد متغیر است (آکپینار و همکاران^۱، ۲۰۰۵). در اکثر جوامع، ویژه در کشورهای در حال توسعه، زنان نه تنها منبع نیروی کار برای فعالیت‌های کشاورزی هستند، بلکه بیشتر مسئولیت‌ها را در خانه نیز بر عهده می‌گیرند (کارهای خانگی، مراقبت از کودکان و غیره). زنان روستایی زمان خود را بین کارهای کشاورزی و کارهای خانگی تقسیم می‌کنند و حدود ۱۶ ساعت در روز را صرف چنین کارهایی می‌کنند. مناطق روستایی، زنان ۵۳ درصد از حجم کار را بر عهده می‌گیرند و ۲۰ درصد بیشتر از مردان وقت خود را به کار اختصاص می‌دهند. این سهم اساسی زنان قدردانی نمی‌شود. به این معنا، زنان تحت تأثیر الگوهای سنتی و سیاست‌های اقتصادی قرار دارند. در مطالعات انجام شده توسط فائو تأکید شده است که با وجود اینکه زنان عنصر اصلی کشاورزی هستند، اما با موانع بیشتری نسبت به مردان روبرو هستند. در ساختار اجتماعی عمومی کشورهای در حال توسعه، مردان مسلط هستند و بسیاری از تصمیمات حیاتی اجتماعی-اقتصادی جامعه را اتخاذ می‌کنند. همچنین سهم زنان در تولیدات کشاورزی بسیار زیاد است. در سراسر جهان جمعیت زیادی از زنان شاغل در بخش کشاورزی مشغول به کار هستند و زنان تقریباً نیمی از کل نیروی کار کشاورزی را تشکیل می‌دهند. این در حالی است که اکثریت این زنان کارگر خانواده بدون حقوق هستند. مطالعات مربوط به شرایط کار زنان در مناطق روستایی نشان می‌دهد که ساعات کار زنان ۴۳ درصد بیشتر از مردان است. از این رو مشارکت زنان از اهمیت بالایی برخوردار است (هانداراگاما و همکاران^۲، ۲۰۱۳).

مشارکت زنان روستایی در فرآیند توسعه در سال‌های گذشته کانون بحث‌های فشرده اکثر مجامع بین‌المللی بوده است. از جمله انجمن‌هایی که به مشکلات مشارکت زنان جهان سوم در فرآیند توسعه پی برده‌اند، استراتژی‌های آینده‌نگر نایروبی^۳ در سال ۱۹۹۵، انجمن زنان در کنیا^۴، ۱۹۹۵، بیانیه پکن، و صندوق توسعه سازمان ملل متحد برای زنان^۵ (۲۰۰۰). با توجه به فلسفه این انجمن‌ها، هر کشور عضو باید استقلال اقتصادی زنان را ارتقا دهد که شامل ایجاد اشتغال، دسترسی به منابع و اعتبار، ریشه کن کردن بار مستمر و فزاینده فقر، سوء تغذیه، وضعیت بد بهداشتی و بی‌سوادی بر دوش زنان است. اگرچه چنین اعلامیه‌هایی توانسته است آگاهی و درک مشکلات پیش روی زنان و نیازهای آنان را افزایش دهد. به این ترتیب آنها هنوز به اولویت‌های توسعه قابل توجهی برای زنان روستایی منجر نشده‌اند. تأثیر توسعه بر برای زنان شهری و روستایی کاملاً متفاوت است. در واقع، شواهد قابل توجهی وجود دارد که زنان روستایی عمدتاً مورد بی‌توجهی قرار می‌گیرند و به طور مداوم در این فرآیند ضرر کرده‌اند. براین اساس توسعه، به زعم اوپینیا^۶ (۱۹۸۳) و پرادپ^۷ (۱۹۸۴) به نقل از کونگلا یک فعالیت منزوی نیست، زیرا مستلزم

^۱ Akpınar et al

^۲ Handaragama et al

^۳ Development process is the ۱۹۹۵ Nairobi Forward Looking Strategies

^۴ Women held in Kenya

^۵ United Nations Development Fund for Women

^۶ Olopoenia

^۷ Pradip

پیشرفت از یک وضعیت پایین تر به یک وضعیت بالاتر و ترجیحی است. بنابراین، توسعه از مردم شروع می‌شود و از طریق آنها پیشرفت می‌کند (کانگولو و بامگاس^۱، ۲۰۰۲).

رابطه اعتماد اجتماعی و مشارکت

اعتماد اجتماعی یک موضوع مهم در امر توسعه است. موضوع و مفهوم جدیدی در توسعه به طور عام و توسعه روستایی به طور خاص است. ابعاد اعتماد اجتماعی مهمترین هدف رفتارهای دوجانبه و چند جانبه است. افراد برای ایجاد رابطه به یکدیگر اعتماد دارند و از این طریق می‌آموزند که بدون مشارکت و همکاری نمی‌توانند امور خود را انجام دهند. اعتماد اجتماعی بخش مهمی از سرمایه اجتماعی است. با سرمایه اجتماعی، اعتماد اجتماعی، مشارکت، پیوندهای اجتماعی و غیره ساخته می‌شود. توسعه فرآیندی است که نیازمند مشارکت، اعتماد اجتماعی و سرمایه اجتماعی است. ما با این عامل می‌توانیم به توسعه برسیم و به آن دست پیدا کنیم. ما می‌توانیم با این عامل در روستاها به توسعه برسیم و به آن دست پیدا کنیم. اگر مناطق روستایی توسعه یافته باشد، می‌توان انتظار داشت که مناطق شهری توسعه یابد. اما اگر نواحی روستایی روند توسعه خوبی نداشته باشد، نباید انتظار داشت که توسعه شهری خوبی داشته باشیم. امروزه توسعه روستایی تأثیر مهمی بر توسعه ملی دارد. اگر در فلان کشور مناطق روستایی توسعه یافته باشد، می‌توان گفت این کشور توسعه یافته است اما اگر مناطق توسعه نیافته می‌توان نتیجه گرفت که این کشور توسعه نیافته است. برای توسعه روستایی برنامه های زیادی اجرا شد اما بسیاری از آنها موفق نبودند. زیرا آنها به پول وابسته هستند و این تنها متغیر مؤثر بود. اگر برنامه های توسعه روستایی فقط به پول بستگی داشته باشد، قطعاً موفق نیستند. بنابراین ما باید به دنبال جایگزین های باشیم. یکی از گزینه‌های مفید اعتماد اجتماعی است. با اعتماد اجتماعی می‌توان در برنامه های روستایی شرکت کرد و در برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری مشارکت داشت. اگر مردم در برنامه ای شرکت کنند، در قبال آن مسئولیت دارند. اعتماد اجتماعی هسته اصلی مشارکت است (عسگری و شرافت^۲، ۲۰۱۳).

در بررسی‌های اکتشافی به عمل آمده مشاهده می‌گردد که اعتماد اجتماعی در بسیاری از جوامع از وضعیت مطلوبی برخوردار نیست. از نظر اندیشمندان و صاحب‌نظران ایرانی نیز شواهد بسیاری دلالت بر کاهش اعتماد اجتماعی در ایران در تمام سطوح دارد. در جامعه جهانی و به ویژه ایران، به دلایل مختلفی از جمله جوانی جمعیت و قرار گرفتن در مرحله گذار جامعه، اعتماد و اعتماد اجتماعی از لوازم بقا و پایداری نظام اجتماعی می‌باشد. کاهش اعتماد اجتماعی در جامعه مورد مطالعه، پیامدهای نامطلوبی را در پی خواهد داشت و موجب افزایش بی‌نظمی، نارضایتی شغلی، بحران هویتی، کم‌کاری و افزایش بی‌بند و باری اجتماعی و غیره می‌شود. در این روزها، برخی جملات را می‌شنویم که نشان از نوعی بحران در اساسی‌ترین شاخص سرمایه اجتماعی یعنی اعتماد اجتماعی دارد و مستلزم بررسی علمی است (حیدرآبادی و صالح آبادی، ۱۳۹۱). اعتماد اجتماعی یکی از جنبه‌های مهم روابط انسانی و زمینه‌ساز همکاری میان اعضای جامعه است. اعتماد تمایل افراد را به تعامل و همکاری با گروه‌ها افزایش داده و شبکه‌ای از روابط داوطلبانه بین گروه‌ها را در ابعاد مختلف زندگی اجتماعی تشکیل می‌دهد. بنابراین، اعتماد امری است که می‌تواند نقش مؤثری در توسعه و پیشرفت یک کشور ایفا نماید. به اعتقاد باربر پیش شرط توسعه اجتماعی همکاری و مشارکت اجتماعی است که با ایجاد اعتماد اجتماعی زمینه این امر فراهم می‌شود (پیراوری، ۱۳۹۰).

بنابراین، با توجه به نقش انکارناپذیر زنان در فرآیند توسعه روستایی از یک سو و وضعیت نامناسب آنان از نظر بیشترین شاخص‌های توسعه روستایی از سوی دیگر، توانمندسازی زنان روستایی ضروری است. در این میان، بسیاری از محققین و

^۱ Kongolo & Bamgose

^۲ Asgari & Sherafat

پژوهشگران از جمله ازکیا و حسینی‌راد(۱۳۸۸)، با بررسی یک نمونه ۳۶۶ نفری در روستاهای دهستان چای از توابع استان تبریز به این نتیجه رسیدند که بیشترین تاثیر را متغیر اعتماد اجتماعی بر مشارکت مردم در طرح‌های توسعه روستایی داشته است. پروین و همکاران(۱۳۸۸)، نشان داد اعتماد اجتماعی در سه شکل فردی، تعمیم یافته و نهادی و مشارکت اجتماعی سازمان یافته رابطه معناداری وجود دارد. هرچند که میزان تاثیرگذاری این رابطه در هر مورد متفاوت است. همچنین ضریب رگرسیونی نشان داد متغیرهای اعتماد تعمیم یافته و پایگاه اقتصادی- اجتماعی مهمترین پیش‌بینی کننده‌های مشارکت اجتماعی‌اند. رضایی و زارعی(۲۰۱۴)، معتقدند که سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های آن مانند اعتماد و مشارکت اجتماعی نقش اساسی را در توسعه روستایی و توانمندسازی زنان ایفا می‌کند. علی‌پور و همکاران(۱۳۹۴)، نشان دادند که مشارکت از عواملی همچون سن، جنسیت، توان مالی و تحصیلات و خاستگاه جغرافیایی متاثر است از منظر آنان نواحی روستایی در دنیای امروز نیازمند کاهش هرم قدرت، ترویج روحیه جمع‌گرایی، واگذاری مسئولیت به مردم روستایی و بهبود روابط ماموران و مردم و ... است. ملکی و همکاران(۱۳۹۵)، براساس یافته‌های حاصل از نتایج همبستگی و رگرسیون چندمتغیره دریافتند که اعتماد اجتماعی به عنوان یک متغیر توصیفی مهم در بحث مدیریت شهری پایدار در میان شهروندان نورآباد بوده است. شفیع‌ثابت و خاکسار(۲۰۱۹) ۴۰۰ خانوار در ۳۳ روستا را مورد بررسی قرار دادند نتایج حاکی از تأثیر مثبت مولفه‌های سرمایه اجتماعی همچون اعتماد اجتماعی بر مشارکت روستاییان در برنامه های توسعه روستایی بود. به عبارت دیگر، آنان دریافتند از طریق ارتقاء آگاهی اجتماعی، اعتماد اجتماعی و شبکه‌های اجتماعی در ارتباط با اجرای برنامه‌ها و پروژه‌های جامعه‌محور توسط مدیران محلی، می‌توان مشارکت روستاییان در پروژه‌ها، فعالیت‌های اجتماعی و سرمایه‌گذاری را افزایش داد. مناطق روستایی. این امر به نوبه خود منجر به بهبود توسعه پایدار روستاها می‌شود. والزک- درج^۱(۲۰۱۰)، مقاله‌ای بر حسب مشارکت اجتماعی و مبتنی بر اعتماد اجتماعی، شبکه های ارتباطی و ارزش‌های مشترک نگارش نمود که نتایج آن نشان داد که این متغیرها در میزان مشارکت زنان روستایی در لهستان موثر بوده است. مطالعه پای و همکاران^۲(۲۰۱۹)، اعتماد اجتماعی را به اعتماد به اعضای خانواده، اعتماد به آشنایان و اعتماد به غریبه ها طبقه بندی می‌کند. سپس، رابطه همبستگی بین انواع مختلف اعتماد اجتماعی و بهزیستی ذهنی با استفاده از داده‌های بررسی خرد در چین مورد بررسی قرار دادند. مشخص شد که انواع مختلف اعتماد اجتماعی در ارتباط با بهزیستی ذهنی بسیار متفاوت است. یافته‌های پژوهش زو و همکاران^۳(۲۰۲۲) نشان داد که اعتماد برای توسعه اقتصادی و اجتماعی یک کشور اهمیت زیادی دارد. در مورد منطقه مورد مطالعه آنان یعنی نواحی روستایی چین، اعتماد زنان روستایی توانسته است توسعه مناطق روستایی دستخوش تغییرات شگرفی کند. پو و هیکیب^۴(۲۰۲۱)، در تحقیق خود در نواحی روستایی کنیا به بررسی روابط بین مشارکت زنان در تصمیم‌گیری کشاورزی و سرمایه اجتماعی با استفاده از داده‌های کمی (۱۲۷) و کیفی (۷۷نفر) پرداختند. نتایج نشان داد که مشارکت زنان رابطه مثبتی با سرمایه اجتماعی دارد. براساس مطالعات پیشین چارچوب پژوهش پیش‌رو مطابق با شکل شماره (۱) است. از این رو پژوهش حاضر قصد دارد مطابق با مدل مفهومی پژوهش به بررسی اهداف زیر بپردازد:

- ✓ بررسی وضعیت اعتماد پاسخگویان نسبت به پروژه منارید
- ✓ بررسی وضعیت مشارکت پاسخگویان در پروژه‌های آتی توانمندسازی
- ✓ نقش اعتماد زنان روستایی به پروژه منارید و مشارکت آنان در برنامه‌های آتی توانمندسازی

^۱ Walczak-Duraj

^۲ Bai

^۳ Xu

^۴ Po

شکل شماره (۱): مدل مفهومی پژوهش

روش پژوهش و ابزار پژوهش

در این بخش سعی خواهد شد در ابتدا به معرفی محدوده مورد مطالعه پرداخته شود. سپس در ادامه مطالب در خصوص ابزار و روش کار توضیحاتی ارائه شده است.

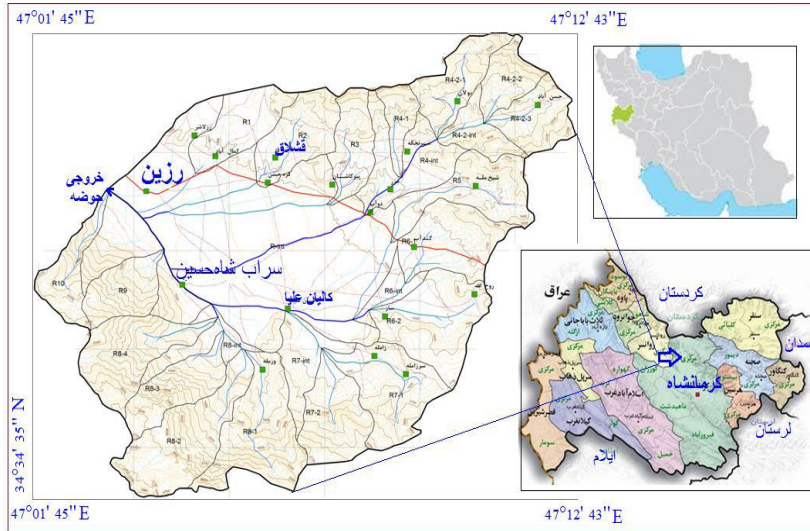
معرفی پروژه و محدوده مورد مطالعه

پروژه بین‌المللی منارید یا تقویت و انسجام سازمانی، در راستای مدیریت یکپارچه منابع طبیعی در چارچوب برنامه توسعه کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا در هفت کشور (اردن، الجزایر، ایران، تونس، مصر، مراکش و یمن) و با مشارکت‌های فنی و مالی دولت‌های این کشورها و نیز تسهیلات جهانی محیط‌زیست و دفتر برنامه عمران ملل متحد به اجرا درآمد. پروژه منارید در ایران در چهار حوزه آبخیز مختلف شامل: زیست بوم و مرتع، جنگل، اراضی آبی و دیم در مناطق خشک، نیمه خشک و خشک نیمه مرطوب در مساحتی حدود ۴۹۲۳۰ هکتار در سه استان سیستان و بلوچستان، کرمانشاه و یزد همچنین دو استان سمنان و تهران، عرصه‌های الگویی پروژه مدیریت پایدار منابع آب و خاک (حبله رود) اجرا شده است. این پروژه در چهار زمینه کاری شامل: تخریب سرزمین، تنوع زیستی، تغییرات اقلیم و آب‌های بین الملل فعالیت‌های خود را به اتمام رسانده است. هدف اصلی این پروژه رفع خلاها و موانع قانونی موجود جهت مدیریت یکپارچه منابع طبیعی از طریق توسعه و تقویت هماهنگی، ظرفیت سازمانی و اشتراک دانش و نیز به نمایش گذاردن شیوه‌های موفق و پایدار مدیریت آب و اراضی و تعمیم آن‌ها به سطوح بالاتر است. در راستای دستیابی به این هدف، سه مولفه مکمل شامل: ارتقاء سطح درک و دانش عمومی، ایجاد شرایط مناسب جهت توانمندسازی ذی‌نفعان، ارائه رویکردهای مبتنی بر جوامع محلی تعیین شده است (فولادیان و همکاران، ۱۳۹۵).

پروژه بین‌المللی منارید در حوزه رزین استان کرمانشاه بین سالهای ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۵ به مرحله اجرا درآمد. از اقدامات انجام شده در این پروژه می‌توان به مواردی از قبیل؛ کپه کاری، احداث باغ، بندسنگی-ملائی، بندگابیونی و دایک (دیواره کنترل سیل) اشاره نمود. حوضه رزین بیلوار در فاصله ۶۴ کیلومتری شمال شهرستان کرمانشاه با مختصات جغرافیایی 35° و $45'$ و 45° تا 47° و $12'$ طول شرقی و 34° و $34'$ و 35° تا 34° و $42'$ و $27'$ شمالی قرار دارد. این حوزه سرشاخه‌ای از حوزه آبخیز راز آور است که در واقع بخشی از بالادست حوزه کرخه است. مساحت این حوزه حدود ۱۴۶۵۰ هکتار است. سطح جنگل‌ها، مراتع و اراضی به ترتیب ۴۸۵۵، ۳۱۲۰ و ۶۱۵۴ هکتار می‌باشد و مابقی مساحت حوزه را برون‌زدگی سنگی و مناطق مسکونی تشکیل می‌دهند. روستاهای هدف پروژه منارید در این حوزه عبارتند از؛ روستای سراب شاه حسین، رزین، زامله و سر زامله و بولان می‌باشند که در تصویر شماره ۱ نمایش داده شده است.

طراحی و مطالعات تفصیلی-اجرایی آبخیز داری حوزه رزین به وسیله شرکت مشاور زرکشت پایدار انجام یافته و گزارشات آن در ۱۱ جلد منتشر شده است (حشمتی و همکاران، ۱۳۹۸).

تصویر (۱): حوزه رزین در شهرستان کرمانشاه
(حشمتی و همکاران، ۱۳۹۸)

ابزار و روش پژوهش

در پژوهش کمی حاضر سعی شد با استفاده از روش توصیفی پیمایشی همبستگی به بررسی نقش پروژه منارید در اعتمادسازی و مشارکت زنان روستایی در پروژه‌های آبی توانمندسازی پرداخته شود. جامعه مورد مطالعه زنان روستایی هدف پروژه منارید بود (N=270) که تعداد ۱۶۰ نفر از آن‌ها با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده مورد مطالعه قرار گرفتند. ابزار جمع‌آوری اطلاعات از طریق پرسشنامه محقق ساخته بود. این ابزار از سه قسمت تشکیل شده بود؛ قسمت اول به بررسی ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای پاسخگویان اختصاص داشت. دوم و سوم نیز شامل گویه‌های مرتبط با اعتمادسازی پروژه منارید (۱۴ گویه) و مشارکت در برنامه‌های آبی توانمندسازی روستاییان (۶ گویه) بود. لازم به ذکر است که جهت سنجش گویه‌ها از طیف لیکرت ۵ قسمتی (۱=کاملاً مخالفم تا ۵ کاملاً موافقم) طراحی شد. جهت حصول اطمینان از روایی و اعتبار گویه‌های پرسشنامه، تعدادی از صاحب نظران پرسشنامه را بررسی و بازنگری نمودند. بررسی پایایی پرسشنامه نشان داد این ابزار از قابلیت اطمینان بالایی برخوردار می‌باشد (جدول ۱). پس از تکمیل پرسشنامه‌ها از نرم افزار آماری SPSS۱۸، جهت پردازش داده‌های دریافتی استفاده شد. در این پژوهش از تحلیل‌های آماری نظیر: میانگین، بارهای عاملی (اهمیت وزنی)، همبستگی پیرسون و رگرسیون خطی ساده بهره گرفته شد.

جدول (۱): پایایی ابزار پژوهش

ابعاد مورد بررسی	تعداد پرسش‌ها	آلفای کرونباخ
اعتماد	۱۴	۰/۸۴
مشارکت	۶	۰/۷۰

تعریف عملیاتی متغیرهای پژوهش

در پژوهش حاضر مولفه مشارکت در پروژه‌های آتی توانمندسازی متغیر وابسته و مولفه اعتماد اجتماعی متغیر مستقل می‌باشد؛ به منظور آشنایی بیشتر با مفهوم این متغیرها در پژوهش پیش‌رو در ادامه تعاریف عملیاتی این مفاهیم آمده است:

✓ اعتماد اجتماعی: در این پژوهش اعتماد نهادی مد نظر محققان بوده است. این گونه اعتماد دلالت بر میزان مقبولیت، کارایی و اعتمادی است که زنان نسبت به عاملان پروژه منارید دارند. زیرا به زعم دوگان به نقل از ملکی و همکاران (۱۳۹۵)، اعتماد به نهادها اغلب نتیجه اعتماد به افرادی است که عهده‌دار امور آن پروژه شده‌اند. این اعتماد دلالت بر برآورده شدن انتظارات و خواسته‌ای زنان از جمله توجه یاددهی مهارت، درآمدزا بودن پروژه‌ها و غیره دارد.

✓ مشارکت: به معنای شرکت فعالانه و آزاد زنان در پروژه‌هایی است که موجب رشد و تعالی آنان می‌شود. این مشارکت در ابعاد مختلفی مانند: ابعاد اقتصادی (کمک مالی به پروژه، فعالیت به عنوان نیروی انسانی و یا اقدامات خوداقتی مانند: در اختیار قرار دادن ادوات، امکانات و غیره)، ابعاد فکری (خلاقیت، همفکری و ایده‌پردازی).

یافته های پژوهش

مروری بر ویژگی‌های دموگرافیک افراد مورد مطالعه نشان داد میانگین سنی افراد مورد مطالعه ۳۹/۹ سال می‌باشد و بعد خانوار اکثر آنها ۴ نفر می‌باشد. از مجموع افراد مشارکت کننده، تنها ۷/۱ درصد سرپرست خانوار می‌باشند و مابقی سرپرست خانوار نیستند. بر اساس یافته‌ها، ۷۹/۵ درصد از پاسخگویان متاهل می‌باشند. هم‌چنین بررسی‌ها نشان داد اکثریت (بیش از ۷۰ درصد) زنان مورد مطالعه دارای مدرک تحصیلی سیکل و پایین‌تر از آن هستند و به ترتیب ۱۵/۴ و ۱۲/۸ درصد دارای مدرک دیپلم و فوق دیپلم و بالاتر بودند. بر طبق نتایج، ۶۲/۸ درصد از این زنان در پروژه‌های توسعه روستایی شرکت کرده‌اند که از این تعداد ۲۵/۶ درصد فقط یکبار در این پروژه‌ها نقش‌آفرینی داشته‌اند. از لحاظ میزان آگاهی نسبت به پروژه‌های توسعه روستایی ۳۲/۱ آگاهی بالایی نسبت به این طرح‌ها داشته‌اند و ۲۳/۷ به میزان متوسطی در جریان پروژه‌ها قرار داشته‌اند (جدول شماره ۲).

جدول (۲): ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای پاسخگویان

سرپرست خانوار	فراوانی	فراوانی نسبی	وضعیت تاهل	فراوانی	فراوانی نسبی
بلی	۱۱	۷/۱	مجرد	۳۲	۲۰/۵
خیر	۱۴۵	۹۲/۹	متاهل	۱۲۴	۷۹/۵
مجموع	۱۵۶	۱۰۰	مجموع	۱۵۶	۱۰۰
مقطع تحصیلی	فراوانی	فراوانی نسبی	سن	میانگین	انحراف معیار
بی سواد	۲۷	۱۷/۳		۳۹/۹	۱۳/۲۶
ابتدایی	۴۶	۲۹/۵	بعد خانوار	مد	--
راهنمایی	۳۹	۲۵/۰	۴	--	۴
دیپلم	۲۴	۱۵/۴			
فوق دیپلم و بالاتر	۲۰	۱۲/۸			
مجموع	۱۵۶	۱۰۰			

در ادامه به بررسی میزان اعتماد پاسخگویان به پروژه منارید پرداخته شد (جدول ۳). به طور کلی یافته‌ها نشان داد که زنان مشارکت کننده در پژوهش از اعتماد زیادی نسبت به پروژه منارید برخوردارند. در این خصوص مشارکت کنندگان علت این

اعتماد را به ترتیب مقبولیت عام در بین تمامی مردم روستا، کسب درآمد بواسطه شرکت در پروژه و فراگیر بودن پروژه و توجه به تمامی اقشار و گروه ها عنوان نمودند. در این خصوص گویه‌های فن‌آموزی و مهارت‌آموزی و حمایت مالی از پروژه های اجرا شده کمترین اعتماد پاسخگویان را به خود اختصاص دادند.

جدول(۳): بررسی سطح اعتماد پاسخگویان به پروژه منارید

گوینده	میانگین از ۵	اهمیت وزنی	میانگین × وزن
اعتماد به پروژه منارید	۴/۳۲	۰/۴۹	۲/۱۱
کسب تجربه مثبت با حضور در پروژه	۴/۱۵	۰/۵۷	۲/۳۶
هم‌راستایی هدف منارید و عمران و آبادی روستا	۴/۳۶	۰/۵۶	۲/۴۴
شرکت در پروژه در صورت اجرای دوباره	۴/۳۱	۰/۴۹	۲/۱۱
کسب درآمد بواسطه شرکت در پروژه	۳/۹۳	۰/۶۷	۲/۶۳
شفاف بودن تمامی امور	۴/۱۲	۰/۵۷	۲/۳۵
مقبولیت عام در بین مردم	۴/۴۹	۰/۶۹	۳/۱۰
ایجاد اشتغال برای مردم روستا	۴/۴۶	۰/۵۶	۲/۵۰
حمایت مالی از پروژه های اجرا شده	۳/۶۰	۰/۴۴	۱/۵۸
پایبندی مسئولان به قول و قرار خود	۴/۱۴	۰/۵۰	۲/۰۷
اطلاع رسانی به موقع	۴/۲۴	۰/۵۸	۲/۴۶
فن‌آموزی و مهارت‌آموزی	۳/۷۹	۰/۴۳	۱/۶۳
توجه به تمامی اقشار و گروه‌ها	۳/۶۳	۰/۶۸	۲/۴۷
مدیریت زمان مناسب در طرح	۲/۸۹	۰/۶۹	۱/۹۹

میانگین کل از $۴/۰۳ = ۵$ و میانگین وزنی = $۰/۵۷$

همانگونه که در جدول شماره ۴ مشاهده می‌شود زنان روستایی پاسخگو در پژوهش بالاتر از حد متوسط ($۳/۹۷$) حاضرند که در برنامه‌های توانمندسازی آتی در روستا شرکت کنند. در این راستا گویه‌های مشارکت در برنامه‌ریزی، سرمایه‌گذاری و مشارکت مالی، کمک در ارائه ایده و فکر جدید بیشترین مقادیر را از آن خود نمودند و گویه‌های برگزاری جلسات در منزل خود و کمک به‌عنوان نیروی کار در پروژه کمتری مقدار را از آن خود نمودند.

جدول(۴): بررسی وضعیت مشارکت پاسخگویان در پروژه‌های آتی توانمندسازی

گوینده	میانگین از ۵	اهمیت وزنی	میانگین × وزن
ارائه اطلاعات مورد نیاز به مجریان پروژه	۳/۸۰	۰/۵۷	۲/۱۷
کمک در ارائه ایده و فکر جدید به مجریان	۴/۰۹	۰/۵۶	۲/۲۹
مشارکت به‌صورت مالی در پروژه	۴/۱۹	۰/۶۳	۲/۶۴
کمک به‌عنوان نیروی کار در پروژه	۴/۰۱	۰/۳۸	۱/۵۲
مشارکت در برنامه‌ریزی‌های پروژه	۳/۶۴	۰/۹۰	۳/۲۸
برگزاری جلسات پروژه در منزل خود	۴/۰۹	۰/۴۷	۱/۹۲

میانگین کل از $۳/۹۷ = ۵$ ، میانگین وزنی = $۰/۵۸$

قبل از انجام رگرسیون به بررسی مفروضات رگرسیون پرداخته شد. در این راستا برای آزمون نرمال بودن متغیرها، از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف استفاده شد. مقادیر به‌دست آمده (آماره آزمون $۱/۳۷۹$ و سطح معناداری $۰/۰۶$) فرض نرمال بودن متغیر مشارکت، با سطح معناداری بیشتر از $۰/۰۵$ را تایید می‌کند. بررسی استقلال تمامی مشاهدات نیز با استفاده از آزمون دوربین-

واتسن بر روی باقیمانده‌ها انجام گرفت که مقدار آن $1/76$ به دست آمد. با توجه به نزدیکی مقدار آماره آزمون به عدد ۲، فرض عدم همبستگی داده‌های متوالی برای مدل رگرسیونی پژوهش حاضر برقرار می‌باشد. مقدار تلرانس و عامل تورم واریانس ۱ برای این آماره نشان می‌دهد فرضیه مدل رگرسیونی برقرار می‌باشد. هم چنین نتایج آزمون f نشان داد مدل رگرسیونی با متغیر مشارکت معنادار است. به طور کلی بر اساس خروجی‌ها، این مدل به خوبی با داده‌ها تطابق دارد و از برازش کافی برخوردار است. همانگونه که در جدول شماره ۵ مشاهده می‌شود اعتماد زنان به پروژه منارید می‌تواند به تنهایی ۵۴ درصد تغییرات متغیر وابسته مشارکت در پروژه‌های آتی توانمندسازی را تبیین نماید. با توجه به نتایج به دست آمده از جدول‌های شماره ۶ و ۷ در سطح 0.05 فرضیه اصلی با ضریب 0.834 مورد پذیرش و اعتماد بر مشارکت زنان در برنامه‌های آتی توانمندسازی تاثیر مثبتی دارد و معادله رگرسیونی آن عبارت است از:

$$Y = 0.614 + 0.834X_1$$

جدول (۵): نتایج همبستگی اعتمادسازی و مشارکت در برنامه‌های آتی توانمندسازی

مدل	R	R ²	R ² _{adj}	Std.Error	دوربین واتسن
۱	**0.74	0.54	0.54	0.45	1.756

* معناداری در سطح 0.05 ؛ ** معناداری در سطح 0.01

جدول (۶): نتایج آزمون F

مدل	مجموع	df	میانگین کل	F	Sig
رگرسیون	۳۶/۹۷	۱	۳۶/۹۷	۱۸۲/۸۳	0.000
باقیمانده	۳۱/۱۴	۱۵۴	0.۲۰۲		
کل	۶۸/۱۱	۱۵۵			

جدول (۷): نتایج مدل رگرسیونی

مدل	ضرایب استاندارد نشده	ضرایب استاندارد شده	t	Sig	بررسی هم خطی چندگانه
	β	β			VIF
ضریب ثابت	0.614	0.614	2.44	0.016	1
اعتماد (X ₁)	0.834	0.834	13.52	0.000	1

متغیر وابسته: مشارکت در برنامه‌های آتی توسعه روستایی

بحث و نتیجه گیری

در پژوهش حاضر سعی شد با استفاده از روش توصیفی پیمایشی همبستگی به آزمون فرضیه ارتباط معنادار اعتماد به پروژه منارید و مشارکت در پروژه‌های آتی توانمندسازی پرداخته شود. برای این منظور با توجه به نقش زنان در پیش برد اهداف توسعه روستایی، این قشر به عنوان جامعه مورد مطالعه انتخاب شدند. بنابراین گروه هدف این پژوهش زنان درگیر در پروژه منارید

شهرستان کرمانشاه بودند. مروری بر مطالعات حاکی از آن بود که بی اعتمادی به پروژه‌های توسعه‌ای اجرا شده می‌تواند در مشارکت پایین افراد محلی تاثیر معناداری بگذارد (عناستانی و همکاران، ۱۳۹۱ و اسحاقی و همکاران، ۱۳۹۳ و یاسوری و همکاران، ۱۳۹۵). از این رو به بررسی این فرضیه در میدان عمل پرداخته شد.

بر طبق یافته‌ها مشارکت کنندگان در پژوهش، از مشارکت به نسبت بالایی در برنامه‌های آتی توانمندسازی برخوردار خواهند بود. از آنجایی که میانگین سنی افراد مورد مطالعه ۳۹/۹ سال می‌باشد و نزدیک به ۸۲/۷ درصد آنان نیز حداقل دارای سواد خواندن و نوشتن هستند. لذا بدیهی به نظر می‌رسد که مشارکت آنان نیز در سطح متوسط به بالا قرار داشته باشد. این مطلب توسط (منصوری و همکاران، ۱۳۹۷) نیز مورد تائید قرار گرفته است. این در حالی است که نتایج (حسن‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۰) نشان می‌دهد زنان بدون همسر تمایل بیشتری به مشارکت در پروژه‌ها دارند که این مطلب مغایر با یافته‌ی پژوهش حاضر می‌باشد. اما با پژوه ردی و اسمیت^۱ (۱۹۷۳) همسو می‌باشد چرا که نتایج پژوهش آنان نیز به این نکته که زنان متأهل بیشتر از زنان مجرد تمایل به شرکت در فعالیت‌های داوطلبانه دارند اشاره می‌کند. هم چنین نتایج یسوری و همکاران (۱۳۹۵) نشان می‌دهد بین میانگین مشارکت زنان با مردان از لحاظ آماری تفاوت معناداری وجود دارد به گونه‌ای که زنان در فرآیند مدیریت روستایی از مشارکت پایین تری برخوردار هستند. در تبیین این یافته می‌توان به متفاوت بودن ماهیت مشارکت در دو تحقیق اشاره نمود. در این پژوهش هدف بررسی میزان مشارکت در برنامه‌های اشتغال‌زایی و توسعه‌ای بوده است در حالیکه تحقیق مورد مقایسه، به بررسی مشارکت زنان در مباحث مدیریتی روستا پرداخته است.

نتایج میدانی پژوهش نشان داد زنان روستایی حاضرند در برنامه‌ریزی، سرمایه‌گذاری‌ها، ارائه ایده و فکر جدید در پروژه‌های آتی مشارکت کنند. اما در موارد برگزاری جلسات در منزل خود و کمک به عنوان نیروی کار در پروژه کمترین مشارکت را ارائه خواهند داد. به نظر می‌رسد محدودیت‌های اجتماعی- فرهنگی و توان بدنی ضعیف زنان سبب شده است که آن‌ها این دو گزینه را به عنوان مواردی که کمترین مشارکت را در آینده خواهند داشت انتخاب نمایند.

به‌طور کلی نتایج نشان داد زنان مشارکت‌کننده در پژوهش از اعتماد متوسط به بالایی نسبت به پروژه‌ها برخوردارند. در این خصوص مشارکت کنندگان علت این اعتماد را به ترتیب مقبولیت عام در بین تمامی مردم روستا، کسب درآمد بواسطه شرکت در پروژه و فراگیر بودن پروژه و توجه به تمامی اقشار و گروه‌ها عنوان نمودند. در این خصوص گویه‌های فن‌آموزی و مهارت-آموزی و حمایت مالی از پروژه‌های اجرا شده کمترین اعتماد پاسخگویان را به خود اختصاص دادند. این در حالی است که نتایج حیدری (۱۳۹۷) نشان می‌دهد که به هر میزان روی آموزش و مهارت آموزی زنان برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری شود، اثر مستقیم و غیر مستقیم بر روی مشارکت اقتصادی و سیاسی کشورها دارد. از این رو پیشنهاد می‌شود که در برگزاری پروژه‌های توسعه‌ای به مساله مهارت آموزی و ارتقاء توانایی‌های فنی و علمی پاسخگویان توجه لازم به عمل آید تا بدین وسیله بتوان به بالا بردن توان درآمدی و در نتیجه مشارکت بیشتر زنان در دیگر برنامه‌های توسعه‌ای کمک نمود. در این راستا رئیسی مبارکه (۱۹۹۷) دریافت که دسترسی محدود زنان به آموزش و تمرین مدیریت و نبود آمار و اطلاعات از موانع مشارکت می‌باشد این درحالی است که در پژوهش حاضر کمترین میزان اعتماد پاسخگویان را به خود اختصاص داده بود.

در پایان، آزمون فرضیه تحقیق نشان داد همبستگی مثبت و معناداری بین دو متغیر اعتماد و مشارکت وجود دارد. از کیا و غفاری

(۱۳۸۱) و علیپور و همکاران (۱۳۸۸)، از کیا و حسینی‌راد (۱۳۸۸)، پروین و همکاران (۱۳۸۸)، افراخته و همکاران (۱۳۹۳)، علی‌پور و

همکاران(۱۳۹۴)، رضایی و زارعی(۲۰۱۴)، ملکی و همکاران(۱۳۹۵)، شفیع‌ثابت و خاکسار(۲۰۱۹)، والزک-درج(۲۰۱۰)، بای و همکاران(۲۰۱۹)، پو و هیکیب(۲۰۲۱) و ایکس‌یو و همکاران(۲۰۲۲) نیز دریافتند بین دو متغیر اعتماد و مشارکت همبستگی معناداری در سطح اطمینان ۹۹ درصد وجود دارد. در این راستا نتایج قربانی و همکاران (۱۳۹۴) نشان می‌دهد که سرعت گردش اعتماد و مشارکت می‌تواند منجر به کاهش هزینه و زمان در امر هماهنگ ساختن افراد جهت انجام فعالیت‌های جمعی و مدیریت مشارکتی گردد. هم‌چنین نیز رجیبی فرجاد (۱۳۹۴) بیان می‌دارد مشارکت اجتماعی می‌تواند باعث تقویت همبستگی در شبکه‌های اجتماعی شود و این موضوع در بلندمدت می‌تواند منجر به افزایش احساس یگانگی، سعه صدر، کاهش تعصبات قومی و قبیله‌ای و ... شود. نتایج فتحی (۱۳۹۱) نیز نشان داد با برنامه ریزی در جهت افزایش ابعاد سرمایه اجتماعی، ارتقای سطح مشارکت، اعتماد و انسجام اجتماعی در بین روستائیان باعث افزایش سطح آگاهی و آموزش عمومی، بهبود بهداشت و سلامت، کاهش فقر و افزایش فرصت اقتصادی و سلامت محیط زیست و ... فراهم نموده و بستر توسعه روستایی را فراهم نموده و گامی موثر در جهت پایداری توسعه روستایی می‌انجامد. این در حالی است که نتایج فراتحلیل مطالعات مشارکت توسط سفیری و تمیز (۱۳۹۰) نشان داد متغیر کسب منفعت مادی با بیشترین ضریب شدت تاثیر، اثرگذارترین عامل بر مشارکت اجتماعی افراد است و متغیر اعتماد در رده‌های پایین تر قرار دارد.

از آنجایی که در این پژوهش فقط متغیر اعتماد مورد واکاوی قرار گرفته است توصیه می‌شود که در تحقیقات آتی به متغیرهای زمینه‌ای مانند: سن، سطح سواد و ... نیز توجه کافی به عمل آید و مولفه‌های بیشتری به مدل پژوهش اضافه شود. هم‌چنین لازم به ذکر است که در این تحقیق تنها به زنان توجه شده است و لازم است که موضوع پژوهش از دید مردان نیز مورد واکاوی و تجزیه و تحلیل قرار بگیرد.

منابع

- ازکیا، م. و حسینی‌راد، ک. (۱۳۸۸). «نقش اعتماد اجتماعی در مشارکت مردم در پروژه‌های توسعه روستایی». *پژوهش‌نامه علوم اجتماعی*، ۳(۱): ۷-۲۷.
- ازکیا، م. و غفاری، غ. (۱۳۸۰). «رابطه بین انسجام اجتماعی و مشارکت اجتماعی سازمان یافته در مناطق روستایی مطالعه موردی در شهرستان کاشان». *فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه*، ۹(۳۶): ۱۷۵-۲۰۶.
- اسحاقی، س. ر.، رضائی، ر.، حجازی، س. ی.، شیری، ن. و قدیمی، س. ع. (۱۳۹۲). «تجزیه و تحلیل عوامل موثر بر مشارکت مردم روستایی در پروژه‌های حفاظت از منابع طبیعی». *تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران*، ۴۴(۳): ۴۶۳-۴۷۱.
- انجمن جامعه‌شناسی ایران (۱۳۸۳). مسائل اجتماعی ایران، آگاه، تهران.
- اوکلی، پ. و مارسدن، د. (۱۳۷۰)، "زهیافت مشارکت در توسعه روستایی"، ترجمه منصور محمود نژاد، تهران، مرکز تحقیقات و بررسی مسائل روستایی جهاد سازندگی.
- باقری فهرجی، ب.، قره‌چایی، ح. ر. و سواری، م. (۱۳۹۷). نقش تاب‌آوری در برابر تغییر اقلیم بر سطح امنیت غذایی در خانوارهای روستایی تحت پروژه منارید در استان یزد. *مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران*، ۲-۴۹(۲): ۳۴۷-۳۵۹.
- پیراهری، ن. (۱۳۹۰). سنجش اعتماد اجتماعی و شاخص‌های آن در بین شهروندان تهران، *پژوهش‌نامه علوم اجتماعی*، ۵(۱): ۱۵۱-۱۷۰.
- تیاموری، ک. (۱۳۷۷)، "فصل‌طلایی مشارکت"، *مجله پیوند*، انتشارات اولیا و مربیان، شماره ۲۳۱.
- حسن نژاد، م.، کهنسال، م. ر. و قربانی، م. (۱۳۹۰). «عوامل موثر بر مشارکت مردم روستاها در گروه‌های توسعه روستایی: مطالعه موردی پروژه ترسیب کربن در استان خراسان جنوبی ایران». *فصلنامه روستا و توسعه*، ۱۴(۲): ۷۳-۹۱.
- حشمتی، م.، پرویزی، ی.، قیطوری، م.، صانعی، م.، شادفر، ص. و گودرزی، م. (۱۳۹۸). «ارزیابی پروژه‌های اجرا شده آبخیزداری از دیدگاه روستائیان در حوضه رزین استان کرمانشاه». *تشریح علمی-پژوهشی مهندسی و مدیریت آبخیز*، ۱۱(۱): ۱۱۱-۱۰۱.

- حیدرآبادی، ا. و صالح‌آبادی، ا. (۱۳۹۱). گونه‌شناسی اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در شهرسازی، *مطالعات توسعه اجتماعی ایران*، ۴(۳): ۱۱۵-۱۲۹.
- حیدری، ف. (۱۳۹۷). «نقش و مشارکت زن در توسعه پایدار». *پژوهش نامه حقوق بشری*، (۱۱): ۹۹-۱۱۶.
- رجبی فرجاد، ح.، دانش فرد، ک.، مظاهری، م. م. و شیروانی، ع. (۱۳۹۳). «نقش اعتماد عمومی در توسعه مشارکت شهروندان». *مجله مطالعات منابع انسانی*، ۴(۴): ۲۳-۴۶.
- رهنما، م. (۱۳۷۷). «مشارکت، نگاهی نو به مفاهیم توسعه»، نشر مرکز.
- رئیس مبارکه، س. (۱۳۷۶). تحولات فرآیند مشارکت زنان روستایی در جامعه سنتی به سنتی، نشست زنان، مشارکت، کشاورزی ۱۴۰۰، گزارش چهارم، تهران، وزارت کشاورزی.
- ساروخانی، ب. و امیرپناهی، م. (۱۳۸۵). «ساخت قدرت در خانواده و مشارکت اجتماعی»، *پژوهش زنان*، ۴: ۳۱-۶۰.
- سفیدی، ک.، علی بابایی، الف. و مریدی، م. (۱۳۹۸). «عوامل مؤثر بر مشارکت در برنامه های مدیریت جنگل در جامعه روستایی در شمال ایران». *مجله علوم و فناوری محیط زیست*، ۲۱(۵): ۲۲۰-۲۳۱.
- سفیری، خ. و تمیز، ر. (۱۳۹۰). «فرا تحلیل مطالعات مشارکت اجتماعی». *مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران*، ۳(۳): ۱۲۳-۱۳۲.
- طالب، م.، میرزایی، ح. و نادری، ع. (۱۳۹۱). «ارزیابی نقش مشارکت عمومی در پروژه های توسعه روستایی (مطالعه موردی: ترکیب برنامه ها در مناطق روستایی)». *مجله علوم اجتماعی*، ۴(۱): ۱-۱۸.
- علوی زاده، س. ا. م.، اسماعیل پور، م. ع. و چهرازی، ا. (۱۳۹۴). اعتماد اجتماعی و تاثیر آن بر مشارکت مردم نواحی روستایی (مورد مطالعه: دهستان چله شهرستان گیلان غرب)، اولین کنفرانس بین المللی علوم جغرافیایی، آباءه، <https://civilica.com/doc/561991>
- علیپور، پ.، زاهدی، م. ج. و شیانی، م. (۱۳۸۸). «اعتماد و مشارکت (بررسی رابطه بین اعتماد و مشارکت اجتماعی در شهر تهران)». *مجله جامعه شناسی ایران*، ۱۰(۲): ۱۰۹-۱۳۵.
- عناستانی، ع. ا.، شایان، ح.، جلالیان، ح.، تقی‌لو، ع. ا. و خسرو بیگی، ر. (۱۳۹۱). «تجزیه و تحلیل عوامل ساختاری مؤثر بر مشارکت روستاییان در توسعه مناطق روستایی مطالعه موردی: شهرستان ایچرود-استان زنجان»، *سیستم مدیریت مجلات علمی*، ۱۲(۲۴): ۲۵-۴۵.
- فتحی، س. (۱۳۹۱). «تحلیل نقش سرمایه اجتماعی در توسعه روستایی». *جغرافیا (برنامه ریزی منطقه ای)*، ۲(۲): ۱۹۵-۲۱۴.
- فتوتی، ه.، برادران، م.، سلمان زاده، س. و غنیان، م. (۱۳۹۱). «تبیین نقش مشارکت زنان روستایی در توسعه روستایی (مطالعه موردی منطقه شاور) در شهرستان شوش». *تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران*، ۲-۴۳(۳): ۶۷۷-۶۹۲.
- فولادیان، م.، کیانی، ب. و کریمیان، ع. ا. (۱۳۹۵). اثر پروژه مرارید در توانمندسازی و جلب مشارکت زنان روستایی (مطالعه موردی: روستای کمکویی، شهرستان بهاباد، استان یزد). ششمین همایش سراسری کشاورزی و منابع طبیعی پایدار.
- قربانی، م.، سالاری، ف.، سعیدی گرغانی، ح. ر. و سنایی، ا. (۱۳۹۴). «تحلیل پیوندهای اعتماد و مشارکت اجتماعی در شبکه بهره برداران در راستای مدیریت مشارکتی مراتع (منطقه گرگو-کهگیلویه و بویر احمد)». *نشریه علمی پژوهشی مرتع*، ۹(۲): ۱۸۱-۱۹۴.
- کردی، حسین (۱۳۸۵). «عوامل مؤثر بر نگرش زنان به مشارکت اجتماعی در استان گلستان»، *پیک نور*، ۵(۱): ۶۹-۸۰.
- ملکی، امیری، مرادی مفرد، و جوکار. (۱۳۹۵). نقش اعتماد اجتماعی در پیشبرد اهداف مدیریت شهری به سوی توسعه پایدار. *جغرافیا و مطالعات محیطی*، ۵(۱۸): ۸۹-۱۰۲.
- منصوری، ط.، فرهادی، ا.، برهانی‌نژاد، و. ر.، کجایی بیدگلی، ا.، دخت نوبی، ش. و حسین آبادی، ر. (۱۳۹۶). «عوامل و موانع مؤثر بر مشارکت اجتماعی سالمندان». *مجله علوم پزشکی خراسان شمالی*، ۹(۴): ۶۶-۷۳.
- موسوی، س. ج.، اسلامی موزنکلاته، م. م. و خوش‌فر، غ. (۱۳۹۳). «بررسی رابطه اعتماد اجتماعی و مشارکت ورزشی زنان در جامعه شهری ایران (مطالعه موردی شهر گرگان)». *مجله آمایش جغرافیایی فضا*، ۴(۱۱): ۲۱-۴۶.
- میرفردی، اصغر؛ احمدی قازنایی، حکیم (۱۳۹۵). بررسی رابطه گرایش دیگرخواهانه و اعتماد اجتماعی در روابط بین شخصی، مورد مطالعه ساکنان ۱۸ سال به بالای شهر یاسوج، *مجله جامعه شناسی کاربردی*، ۶۴(۶۴): ۲۷-۴۶.
- یاسوری، م.، رمضان‌نژاد، ی. و شایان، ح. (۱۳۹۵). «سنجش و تحلیل عوامل مؤثر بر مشارکت مردم در فرایند مدیریت روستایی با تاکید بر شوراهای (مطالعه موردی: شهرستان تالش (دهستان اسالم)». *پژوهش‌های جغرافیایی انسانی*، ۴۸(۱): ۸۹-۱۰۴.

- Akpinar, N., Talay, I., Ceylan, C., & Gündüz, S. (۲۰۰۰). Rural women and agrotourism in the context of sustainable rural development: A case study from Turkey. *Environment, development and sustainability*, ۲(۴), ۴۷۳-۴۸۶.
- Aljazzaf, Z. Perry, M. & Capretz, M. (۲۰۱۰). Online Trust: Definition and Principles. Proceedings - ۰th International Multi-Conference on Computing in the Global Information Technology, ICCGI ۲۰۱۰. ۱۶۳ - ۱۶۸.
- Asgari, H. A., & Sherafat, S. (۲۰۱۳). Analysis of influential factors on social trust making among rural areas case study: Hejandasht, Mehran county. *Journal of Rural Research*, ۴(۴), ۸۰۱-۸۷۹.
- Bai, C., Gong, Y., & Feng, C. (۲۰۱۹). Social trust, pattern of difference, and subjective well-being. *SAGE Open*, ۹(۳), ۲۱۰۸۲۴۴۰۱۹۸۶۰۷۶۰.
- Dasgupta, P. (۲۰۰۹). A Matter of Trust: Social Capital and Economic Development. *Revue d'Economie du Developpement*, ۱۴(۴): ۴۷-۹۶
- Handaragama, S., Rathnayake, H., & Uluwaduge, P. (۲۰۱۳). Women's economic participation in rural development. *International Journal of Education and Research*, ۱(۸), ۱-۱۸.
- Heydari, F. (۲۰۱۸). Role and Participation of woman in Sustained Development. **Human Rights Research Letter**.
- Kongolo, M., & Bamgose, O. O. (۲۰۰۲). Participation of rural women in development: A case study of Tsheseng, Thintwa, and Makhalaneng villages, South Africa. *Journal of International Women's Studies*, ۴(۱), ۷۹-۹۲.
- Li, F. & Betts, S. (۲۰۰۳). Trust: What It Is and What It Is Not. *International Business & Economics Research Journal (IBER)*. ۲(۷): ۶۷-۷۰.
- Nooteboom, B. (۲۰۰۷). Social Capital, Institutions and Trust. *Review of Social Economy*. ۶۰(۱): ۲۹-۵۳.
- Po, J. Y., & Hickey, G. M. (۲۰۲۰). Cross-scale relationships between social capital and women's participation in decision-making on the farm: A multilevel study in semi-arid Kenya. *Journal of Rural Studies*, ۷۸, ۳۳۳-۳۴۹.
- Raisi mobarakeh(۱۹۷۶) . Development in the process of rural women's participation in the traditional to a traditional society, Women's Meeting, Participation, Agriculture ۱۴۰۰, Fourth Report, Tehran, Ministry of Agriculture
- Reddy, R. D. & Smith, D. H. (۱۹۷۳). Why Do People Participate in voluntary Action? *Journal of Extension*, ۱۱(۴): ۳۰-۴۰.
- Rezaei, R., & Zareei, S. (۲۰۱۴). Viewpoints of rural women on effect of social capital components on their empowerment (case study: Hassan-Khan village, Ghorveh township). *Women in Development & Politics*, ۱۲(۲), ۲۸۷-۳۰۴.
- Shafie Sabet, N., & Khaksar, S. (۲۰۱۹). The Impact of Social Capital on the Participation of Villagers in Rural Development Programs with the Mediating Role of the Perceived Effects of Plans and Projects. *Journal of Rural Research*, ۱۰(۲), ۲۰۸-۲۷۰.
- Shokati Amghani, M., Gholami, H., Shiri, N. & Shabanali Fami, H. (۲۰۱۳). Obstacles of Women Presence in Iranian Rural Management: A Case from Osku County. *International Journal of Agricultural Management and Development*, ۳(۳): ۱۰۳-۱۰۸.
- Sicognani, E. & etal.(۲۰۰۸). Social participation, Sense of community and social well Being: A study on American, Italian and Iranian university stadents. *soc Indic Rec*, ۸۹, ۹۷- ۱۱۲.
- Upali, P.(۲۰۱۰). Women's Participation in Rural Development. Conference: ۱۳th International Conference on Sri Lankan Studies, At Open UNiversity of Sri Lanka, Colombo.
- Walczak-Duraj, D. (۲۰۱۰). Social Capital of Women in Rural Areas and Their Participation in the Socio-political Life. *Polish Sociological Review*, ۴۲۹-۴۴۶.
- Wandersman, A, & Florin, P. (۲۰۰۰), Citizen participation and community organizations. In J. Rappaport & E. Seidman (Eds.), Handbook of community psychology, New York.
- Xu, S., Zhao, Y., Aziz, N., & He, J. (۲۰۲۲). Does Education Affect Rural Women's Trust? Evidence from China. *Frontiers in Psychology*, ۱۳, ۸۴۵۱۱۰.
- Yasoori, M., Ramezannezhad, Y. & Shayan, H. (۲۰۱۶). Measurement and Analysis of Effective Factors on Public Participation in Rural Management Process, with an Emphasis on Councils (Case Study: Asalem District). *Human Geography Research Quarterly*. ۴۸(۱), ۸۹-۱۰۴. (In Farsi).

The Relation between Rural Woman 's Trust in MENARID Projects and their Participation in Future Empowerment Projects: Experience of Kermashah Province

Abstract

Previous experience in development project and trust their building has always played a major role in local people's participation in future rural development projects. Nevertheless, planners and policy makers often neglect such experiences and implement development programs in areas with negative experience. Therefore, the purpose of this investigation was to test the hypothesis of a significant relationship between rural woman's trust in MENARID projects and their participation in future empowerment projects in Kermanshah Provinc. For this purpose, a descriptive cross-sectional descriptive survey method was used and information was collected using a researcher-made questionnaire. The study population was women involved in the Menarid Project (N = ۲۷۰), ۱۶۰ of whom were studied using simple random sampling. In this study, simple linear regression coefficient using SPSS statistical software was used to analyze the data. According to the findings, the Menarid project has been able to build moderate to high trust in rural women. The results of Pearson correlation between the two variables of trust and participation indicate that the two variables have a positive and significant correlation and ۰۴٪ of the changes in the dependent variable of participation in future empowerment projects are explained by trust in previous projects. Finally, suggestions were made to planners and officials.

Keywords: Trust, Women's Participation, Future Empowerment Projects, MENARID.